

УДК 351.746.1:314.122.6

Олександр ОВДІН

*Національна академія державного управління
при Президентові України
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Розглядаються особливості демографічного розвитку в Україні та ЄС, досліджуються його спільні риси та відмінності. Основна увага приділяється питанням народжуваності, смертності та природного приросту населення.

Ключові слова: національна безпека, демографічний розвиток, демографічна криза, народжуваність, смертність, природний приріст, міграція, міграційний приріст.

Александр ОВДИН

*Национальная академия государственного управления
при Президенте Украины
Днепропетровский региональный институт государственного управления*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ И УКРАИНЕ

Рассматриваются особенности демографического развития в Украине и ЕС, исследуются его общие черты и отличия. Основное внимание уделяется вопросам рождаемости, смертности и естественного прироста населения.

Ключевые слова: национальная безопасность, демографическое развитие, демографический кризис, рождаемость, смертность, естественный прирост, миграция, миграционный прирост.

Olexander OVDIN

*The National Academy of Public Administration,
Office of the President of Ukraine
Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration*

DEMOGRAFIC DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS

The peculiarities of demographic development in Ukraine and the EU are considered, its general lines and differences are researched. A special attention is paid to the issues of birth and death and natural growth of population.

Key words: *national safety, demographic development, demographic crisis, birth rate, death rate, migration, natural increase of population.*

Однією з найактуальніших проблем, що постали перед сучасною Україною, є демографічна. У перші роки незалежності наша держава зазнала глибокої демографічної кризи, яка характеризувалась значним зниженням народжуваності, зростанням смертності, негативним міграційним сальдо та, як наслідок, переходом від розширеного відтворення населення спочатку до простого, а згодом і до депопуляції. Як відомо, за період 1991 – 2009 рр. населення України скоротилось із 52 до 46 млн, тобто приблизно на 12 %.

Демографічна криза характеризується такою рисою, як інерційність. Її вплив на різні сфери суспільно-політичного життя відчувається не одразу, що досить часто послаблює увагу суспільства стосовно неминучих наслідків. Однак це не означає відсутності загроз. Скажімо, зменшення народжуваності не може не вплинути на співвідношення кількості працюючих та пенсіонерів, а отже, виникнуть складнощі в наповненні пенсійного та інших соціальних фондів, збільшиться податковий тягар і (за ефектом доміно) зменшиться конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Навіть успішне подолання кризи не ліквідує повністю її наслідків, з якими суспільство ще зіткнеться через 20 – 30 років.

Проблеми демографічного розвитку та демографічної безпеки розглядалися у працях багатьох українських та російських вчених, насамперед демографів та економістів: І. Прибиткової [6], Ю. Муромцевої [3], М. Клупта [2], В. Стешенко, С. Піскунова та В. Піскунова [5] та ін. Однак порівняльний аналіз демографічного розвитку в ЄС та в Україні ще не знайшов свого достатнього висвітлення.

Демографічна політика України характеризується, на нашу думку, відсутністю системності, неусвідомленням масштабів проблеми, що впливає на зростання рівня загроз національній безпеці. Тому необхідна розробка Стратегії демографічного розвитку країни, яка, безумовно, повинна базуватись на відповідних наукових дослідженнях у галузі державного управління. На превеликий жаль, одним із міфів, на яких ґрунтується вищезгадана самозаспокоєність суспільства, є уявлення про тотожність демографічних процесів в Україні та Європейському Союзі. Останнє інколи навіть є певним доказом того, що наша країна належить до Західної цивілізації та європейської родини народів (інколи кажуть – до «цивілізованого світу»).

Метою даної статті є порівняльний аналіз демографічного розвитку ЄС та України, аналіз спільних рис та відмінностей. Водночас слід зауважити, що автор, використовуючи дані Євростату та Держкомстату України, зосереджується на таких ключових показниках, як народжуваність, смертність, природний приріст та міграції.

Передусім слід зауважити, що Європа стала одним із перших регіонів світу, де припинився період демографічного вибуху та завершилось стрімке зростання чисельності населення. Багатодітна родина перестала бути типовою для Європи, у цьому регіоні рівень народжуваності значно нижчий, аніж у країнах Азії, Африки або навіть Америки. Частка населення Європи в загальній кількості світового

населення поступово скорочується, а середній вік європейців зростає – наведені факти мало хто може заперечити. Але досить часто публіцисти і навіть окремі вчені вдаються до необґрунтованих та сумнівних тверджень (які, проте, набули значного поширення в суспільній думці) про нібито наявні тенденції до скорочення населення, вимирання європейців та навіть близьку загибель Європи (інколи йдеться про падіння всієї західної цивілізації) [1, с. 363 – 364, 374].

Хотілося б зауважити, що реальний стан демографічного розвитку сучасного ЄС не відповідає наведеному вище твердженню. Народжуваність в Європі дійсно не є високою, проте її показники у ХХІ ст. характеризуються винятковою стабільністю, останнім часом навіть спостерігається тенденція до зростання. Важливо підкреслити, що з моменту створення ЄС народжуваність завжди переважала смертність, а природний приріст відповідно був позитивним. Як видно з табл. 1, його динаміка є цілком задовільною. У 2000 р. він становив 0,6 ‰, у 2008 р. (необхідно визнати, що дані за цей рік є поки що попередні) – уже 1,1 ‰. Більше ніж півмільйона на рік! [7]. Можна сказати, що кожні два роки населення ЄС тільки внаслідок природного приросту збільшується на таке велике місто, як Дніпропетровськ. Звичайно, це далеко не такі темпи, як у ХІХ ст. або під час славнозвісного «бебі-буму» 50 – 60 рр. ХХ ст., але треба зважити на вже досягнуту надзвичайно високу (вищу, аніж, скажімо, у Китаї) густину населення в більшості європейських країн (у середньому в країнах ЄС вона становить приблизно 115 мешканців на 1 кв. км, що дещо менше від китайських показників). Якраз навпаки, продовження загального бебі-буму було б страшною катастрофою для Європи.

Дані Євростату свідчать, що тільки за 2008 р. населення Європейського Союзу збільшилось ще на 2,2 млн і досягло 499,7 млн. Цілком очевидно, що вже в цьому році воно подолає півмільярдну позначку. Як видно з табл. 2, загальний приріст становив 4,4 ‰. На три чверті він був забезпечений за рахунок зовнішніх міграцій [10].

Таблиця 1

Динаміка народжуваності та природного приросту в ЄС (27 країн)

Народжуваність				Природний приріст			
2000 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2000 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
10,6 ‰	10,6 ‰	10,6 ‰	10,8 ‰	0,6‰	1,0 ‰	1,0 ‰	1,1 ‰

Таблиця 2

Зміни чисельності населення країн-членів ЄС та деяких інших європейських країн у 2008 р.

Країна	Населення на 01.01.2008, тис.	Народжуваність, ‰	Смертність, ‰	Природний приріст, ‰	Міграційний приріст, ‰	Загальний приріст, ‰	Населення на 01.01.2009, тис.
Країни ЄС							
ЄС	497 455,0	10,8	9,7	1,1	3,3	4,4	499 673,3
Єврозона (16 країн, у тому числі Словаччина)	326 921,1	10,4	9,3	1,2	4,0	5,1	328 597,3
Бельгія	10 666,9	11,5	9,5	2,0	5,0	6,9	10 741,0
Болгарія	7 640,2	9,4	14,2	-4,8	-0,2	-5,0	7 602,1
Чехія	10 381,1	11,3	10,1	1,2	7,7	9,0	10 474,6
Данія	5 475,8	11,8	9,9	2,0	6,0	7,9	5 519,3
Німеччина	82 217,8	8,3	10,3	-2,0	0,1	-1,9	82 062,2
Естонія	1 340,9	12,2	12,8	-0,6	0,1	-0,4	1 340,3
Ірландія	4 401,3	18,1	6,1	12,0	14,1	26,1	4 517,8
Греція	11 213,8	9,8	9,3	0,6	3,8	4,3	11 262,5
Іспанія	45 283,3	11,0	8,7	2,3	10,2	12,5	45 853,0
Франція	63 753,1	12,9	8,4	4,5	1,0	5,5	64 105,1
Італія	59 619,3	9,6	9,8	-0,2	8,1	7,9	60 090,4
Кіпр	789,3	10,4	6,6	3,9	11,7	15,5	801,6
Латвія	2 270,9	10,8	14,0	-3,2	-1,1	-4,3	2 261,1
Литва	3 366,4	10,5	13,2	-2,6	-2,1	-4,8	3 350,4
Люксембург	483,8	11,2	6,9	4,3	11,9	16,2	491,7
Угорщина	10 045,4	9,9	13,0	-3,1	1,5	-1,5	10 029,9
Мальта	410,3	9,2	7,7	1,5	4,2	5,6	412,6
Нідерланди	16 405,4	11,3	8,2	3,1	1,5	4,6	16 481,1
Австрія	8 331,9	9,2	8,8	0,4	2,6	3,0	8 356,7
Польща	38 115,6	10,8	10,0	0,8	-0,4	0,4	38 130,3
Португалія	10 617,6	9,6	9,7	0,0	1,4	1,3	10 631,8
Румунія	21 528,6	10,4	11,9	-1,5	0,1	-1,5	21 496,7
Словенія	2 025,9	10,0	9,1	0,9	12,6	13,5	2 053,4
Словаччина	5 401,0	10,4	9,8	0,6	1,2	1,9	5 411,1
Фінляндія	5 300,5	11,2	9,2	1,9	2,7	4,6	5 325,1
Швеція	9 182,9	11,9	9,9	2,0	6,3	8,3	9 259,0
Велика Британія	61 186,0	13,0	9,3	3,6	3,3	6,9	61 612,3
Країни-сусіди ЄС							
Хорватія	4 436,4	9,6	11,9	-2,3	1,3	-1,0	4 432,0
Македонія	2 045,2	11,0	9,2	1,8	0,1	1,8	2 048,9
Туреччина	70 586,3	-	-	-	-	-	-
Ісландія	313,4	14,5	5,8	8,7	13,9	22,6	320,5
Ліхтенштейн	35,4	9,6	5,9	3,8	5,6	9,4	35,7
Норвегія	4 737,2	12,6	8,7	3,9	9,6	13,5	4 801,4
Швейцарія	7 593,5	10,0	8,0	2,0	7,7	9,7	7 667,7

Демографічний розвиток у різних країнах ЄС не є тотожним. За даними Євростату, показники народжуваності варіюють від 8,3 ‰ у Німеччині, 9,2 ‰ в

Австрії та на Мальті, 9,4 % у Болгарії до 18 % в Ірландії. Тоді як смертність в Ірландії, навпаки, є найнижчою, вона становить лише 6 %. У цій маленькій острівній країні відбувається справжній демографічний вибух (до того ж посилений позитивним балансом міграцій) [10].

Найгірша ситуація щодо смертності спостерігається в державах-неофітах ЄС. У Болгарії, Латвії, Литві та Угорщині вона становить від 13 до 14 %. Взагалі в ЄС лише 7 країн із 27 мають негативний природний приріст, з них 6 – східноєвропейські (а також Німеччина, у якій низька смертність спостерігається разом з іще більш низькою народжуваністю). У 18 країнах природний приріст є позитивним (в Італії та Португалії він майже нульовий) [10].

Таблиця 3

Розподіл іноземних іммігрантів до ЄС у 2006 р. по регіонах світу

Регіон світу, звідки прибув іноземець	%
Інша країна ЄС	40
Інша країна Європи (крім ЄС)	14
Азія	16
Африка	13
Америка	15
Австралія та Океанія	2

Майже всі країни ЄС мають при цьому позитивний баланс міграцій. Виняток становлять вже згадувані Болгарія, Латвія, Литва, а також Польща. Загальний приріст був найбільшим в Ірландії (26 %!), Люксембурзі, на Кіпрі, у Словенії та Іспанії [10].

У другій половині ХХ ст. відбулись радикальні зміни у світових міграційних трендах. Західна Європа завдяки активному економічному та соціальному розвитку, втраті її країнами своїх заморських колоній та порівняній відкритості до переселенців перетворилась із головного еміграційного регіону світу на регіон, найбільш привабливий для іммігрантів. Кількість тих, хто шукав та шукає щастя в Європейському Союзі, привело до змін у його етнонаціональній та релігійній палітрі. Зауважимо, що більшість мігрантів були та є людьми фертильного віку, що позитивно вплине на народжуваність. З'явилися навіть апокаліптичні прогнози щодо майбутнього Європи.

Як було зазначено вище, 75 % загального приросту дійсно забезпечується за рахунок міграцій [9]. Їх обсяги останнім часом майже постійно збільшуються. Сальдо міграцій наведено на основі даних Євростату за 2008 р., проте, аналізуючи розподіл мігрантів, довелося оперувати більш раннім періодом (2006 р.). Слід зауважити, що необхідно чітко розрізняти поняття «мігранти» та «міграційний приріст». Дійсно, одна й та сама країна може бути метою як тих, хто бажає в ній працювати, так і регіоном, звідки з різних причин емігрують власні громадяни [7]. Дані Євростату свідчать, що тільки за один 2006 р. до Європейського Союзу (більш правильно сказати – у країни ЄС) переїхало близько 3 млн іммігрантів-іноземців (ще приблизно 500 тис. осіб повернулись до країн, громадянами яких

вони є). З цієї кількості 1,2 млн осіб – громадяни інших країн ЄС (з урахуванням Румунії та Болгарії, які приєднались до Союзу у 2007 р.), а 1,8 млн – іноземці, які не мають євросоюзівського громадянства (так звані «повні іноземці») [8]. Їх розподіл у регіонах світу наведено в табл. 3.

Найбільше серед нових іммігрантів громадян Польщі (290 тис. осіб), Румунії (230 тис. осіб), Марокко (140 тис. осіб), Великої Британії (100 тис. осіб), Китаю (100 тис. осіб), України (100 тис. осіб) та Німеччини (90 тис. осіб) [8]. Слід зазначити, що громадяни країн Західної Європи досить часто переїжджають не з метою працевлаштування, а з інших причин, наприклад, у зв'язку з придбанням нерухомості.

Необхідно зауважити, що далеко не всі країни ЄС були привабливими для переселенців. За даними Євростату, 60 % іммігрантів у 2006 р. переїхали до найбільш привабливих країн, а саме: до Іспанії (803 тис. осіб), Німеччини (558, 5 тис.) та Великої Британії (451, 7 тис.). На інші 24 країни припало, відповідно, лише 40 %. Якщо проаналізувати співвідношення іммігрантів та кількості населення, то можна побачити, що найбільше «навантаження» отримав Люксембург (на кожну тисячу мешканців країни тільки у 2006 р. припало 29 осіб, що переїхали в країну), Ірландія (20 осіб) та Кіпр (19 осіб). «Найнепопулярнішими» серед держав-членів ЄС були Польща, Румунія, Латвія та Литва [8].

Іммігранти до різних країн також є різними. Хоча, як зазначалося вище, більшість іммігрантів переїхали з країн – не членів ЄС, проте в Люксембурзі, Ірландії, Німеччині, Угорщині, Словаччині, Австрії та Бельгії більшість склали саме вихідці з Європейського Союзу. Навпаки, у Словенії, Португалії, Чехії та Румунії частка іммігрантів з країн Союзу становила лише від 10 до 17 % [8].

У деяких країнах суттєву частку в загальній кількості іммігрантів склали громадяни лише однієї держави. Наприклад, у Румунії 56 % – це молдавани, у Чехії 46 % – українці, у Словенії 43 % – боснійці, а у Греції 42 % – албанці [8].

Отже, апокаліптичні настрої, які можна зустріти в окремих публіцистичних творах стосовно масштабів демографічної кризи в Європі, поки що ніяк не підкріплюються реальною статистикою. Півмільярдній європейській родині найближчим часом не загрожує депопуляція.

На превеликий жаль, цього оптимістичного висновку не можна зробити по відношенню до нашої держави. Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту наведена в табл. 4. З таблиці видно, що 1990 р. був останнім для країни (тоді ще УРСР) роком природного приросту, а вже у 1991 р. смертність перевищила народжуваність. Щоправда, спочатку це перевищення було незначним і перекривалось за рахунок міграцій. До 1993 р. загальна кількість населення зростала. Проте згодом за рахунок постійного зростання смертності та зменшення народжуваності міграційний приріст вже не міг компенсувати природні втрати. Навпаки, у другій половині 90 рр. ХХ ст. виїзд з країни значно перевищував в'їзд до неї (у статистиці це відображено не повною мірою), що сприяло посиленню кризи.

Найгіршими роками був період 1995 – 2006 рр. (так звана «демографічна яма»), коли річна народжуваність впала до позначок нижче 1 % (відповідно 10 ‰)

від загальної кількості населення. Сумний європейський та світовий рекорд було поставлено у 2001 р. – лише 7,7 ‰. У подальшому динаміка дещо поліпилася. Справжнім проривом став 2008 р., коли в Україні на 1 000 осіб народилось 11 немовлят, що відповідає середньоєвропейським показникам [4].

Таблиця 4

Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту населення України за останні роки

Рік	Кількість мешканців на 1 січня	Народжуваність, ‰	Смертність, ‰	Природний приріст, ‰
1990	51 838,5	12,6	12,1	0,5
1991	51 944,4	12,1	12,9	-0,8
1992	52 056,6	11,4	13,3	-1,9
1993	52 244,1	10,7	14,2	-3,5
1994	52 114,4	10,0	14,7	-4,7
1995	51 728,4	9,6	15,4	-5,8
1996	51 297,1	9,2	15,2	-6,0
1997	50 818,4	8,7	14,9	-6,2
1998	50 370,8	8,4	14,4	-6,0
1999	49 918,1	7,8	14,9	-7,1
2000	49 429,8	7,8	15,4	-7,6
2001	48 923,2	7,7	15,3	-7,6
2002	48 457,1	8,1	15,7	-7,6
2003	48 003,5	8,5	16,0	-7,5
2004	47 622,4	9,0	16,0	-7,0
2005	47 280,8	9,0	16,6	-7,6
2006	46 929,5	9,8	16,2	-6,4
2007	46 646,0	10,2	16,4	-6,2
2008	46 372,7	11,0	16,3	-5,3

Проте постає питання: чи можна стверджувати про «європейськість» України в демографічному відношенні? Відповідь є очевидною. Те, що для нашої держави є рекордом (показник 2008 р. є найкращим після 1992 р.), для ЄС – норма. Некоректно порівнювати показник за один рік із сталою ситуацією (необхідно зауважити, що європейська демографічна стабільність сама по собі вже різко контрастує з вітчизняними хвилями). Також слід зазначити, що український рекорд можна легко пояснити кількома факторами.

По-перше, певні демографічні хвилі існували ще за радянської доби. Народжуваність у 80-х рр. ХХ ст. була дещо вищою, аніж у 70-х рр. та й взагалі була на достатньо високому рівні. Саме люди 80-х рр. народження вступають нині у фертильний вік. Цей фактор буде повністю вичерпаний до 2020 р. (але зараз державі дійсно необхідно ним скористатися).

Порівняння показників народжуваності, смертності, природного та міграційного приросту в Україні та Європейському Союзі (2008)

Країна	Народжуваність, ‰	Народжуваність, ‰ до показників ЄС	Смертність, ‰	Смертність, ‰ до показників ЄС	Природний приріст, ‰	Міграційний приріст, ‰	Загальний приріст, ‰
ЄС	10,8	100	9,7	100	1,1	3,3	4,4
Єврозона (16 країн, у тому числі Словаччина)	10,4	96	9,3	96	1,2	4,0	5,1
Україна	11,0	102	16,3	168	-5,3	0,3	- 5,0

По-друге, у 2008 р. позитивна динаміка народжуваності обумовлювалася суттєвим підвищенням допомоги при народженні дитини. Загальний рівень життя також поступово зростає, дещо збільшуючи оптимізм пересічного українця. Однак ці фактори є короткотермінові, до того ж надія багатьох на добробут була майже зруйнована економічною кризою, що почалась восени 2008 р. Найближчим часом буде видно: вдасться Україні закріпити паростки зростання народжуваності чи існуюча тенденція зміниться на протилежну.

Хоча народжуваність в Україні «рекордного року» ще можна порівняти з європейською нормою, то зі смертністю ситуація є значно гіршою. Якщо в 1990 р. відповідний показник (це можна побачити у табл. 4) становив лише 12 ‰, то в наступні роки відбулося його зростання більш ніж на чверть. У 2003 р. була «подолана» позначка 16 ‰, потім відбулася стабілізація, проте саме на цих надзвичайно високих позиціях (16 ‰ – 16,6 ‰). Як видно з табл. 5, вітчизняний показник переважає середній у країнах ЄС приблизно на 68 %. Саме тому, за майже однаковою народжуваністю, в ЄС спостерігається природний приріст, в Україні – депопуляція [4; 9].

Автор даної статті не ставив за мету з'ясування шляхів подолання кризи в цій надзвичайно важливій сфері. Порівняльний аналіз демографічного розвитку України та Європейського Союзу показав нам основні орієнтири, яких слід прагнути нашій державі та на засадах яких можна здійснювати вироблення адекватної демографічної політики, що й буде в подальшому предметом нашого дослідження.

Необхідно зазначити, що серйозні довгострокові зміни можливі лише за рахунок комплексних дій. Потрібна розробка системи заходів, спрямованих на стимулювання народжуваності (безпосередні разові виплати – добре, але ними не можна обмежуватись). Абсолютно очевидно, що рівень смертності збільшився у зв'язку з погіршенням медичного обслуговування, зростанням ДТП, травматизмом на виробництві, отруєнням неякісними продуктами (у т.ч. лікеро-горілчаними виробами) тощо. Усі ці фактори можна й потрібно нейтралізувати. Нарешті, не слід забувати про можливість хоча б часткової компенсації

природних втрат за рахунок міграцій (насамперед з країн СНД), що, у свою чергу, вимагає створення та впровадження національної міграційної стратегії з урахуванням європейського досвіду.

Список використаних джерел

1. **Веллер, М.** Великий последний шанс / М. Веллер. – СПб. : Пароль. – 464 с.
2. **Клупт, М. А.** Демография регионов Земли / М. А. Клупт. – СПб. : Питер, 2008. – 347 с.
3. **Муромцева, Ю. І.** Демографія : навч. посіб. / Ю. І. Муромцева. – К. : Кондор, 2009. – 300 с.
4. **Населення України (1990 – 2008).** – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
5. **Стешенко, В.** Старіння населення України: стан, етнічні особливості, перспективи / В. Стешенко, С. Піскунов, В. Піскунов // Демограф. дослідж. – К., 1997. – Вип. 20. – С. 125 – 146.
6. **Прибиткова, І.** Демографічна ситуація в Україні у дзеркалі Всеукраїнського перепису населення 2001 року / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 133 – 142.
7. **Half a billion inhabitants in the EU27 on 1 January 2009, 329 million in the euro area** // Eurostat newsrelease. – Access mode : ec.europa.eu/eurostat.
8. **Herm, A.** Recent migration trends: citizens of EU-27 Member States become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens / A. Herm. – Access mode : ec.europa.eu/eurostat.
9. **Immigration in the EU27 in 2006** // Eurostat newsrelease. – Access mode : ec.europa.eu/eurostat.
10. **Lanzieri, G.** Population in Europe 2007: first results. – Access mode : ec.europa.eu/eurostat.

Надійшла до редколегії 05.05.09